

Kerámiák

- A kerámia a görög (kiégetett) szóból ered. Egykor kizárólag az **agyagból**, $(\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 2\text{SiO}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O})$ -**kaolinból** (porcelánföld) kialakított, majd kiégetett cserépporcelán tárgyakat értették kerámia alatt. Az égetett anyag megjelenése **az i.e. 12-11 évezredre** tekint vissza
- Az ember által készített „nagyteljesítményű kerámiák” szervetlen, nem fémesen viselkedő anyagok (nincs villamos ellenállás és ridegek)
- Atomi kötésük „erős”: ionos vagy kovalens

- kis sűrűség az esetek többségében
- nagy olvadáspont
- nagy rugalmassági határ
- nagy keménység, A kerámiák a legkeményebb szilárd testek, főleg a gyémánt, Al_2O_3 , SiC, Si_3N_4 .
- nagy kopásállóság
- nagy nyomószilárdság
- nagyfokú kémiai stabilitás
- nagy melegszilárdság, nagy korrózióállóság
- nagy villamos ellenállás 10^7 - 10^{16} W m, (szigetelők)
- villamos vezetőképesség nő vagy speciálisan változik a hőmérséklettel

- ridegség, törékenység
- mikrorepedések jelenléte
- kis hősokkállóság , de pl. a SiN kivétel
- nehéz gyárthatóság, viszonylag magas ár

- **Alkotók szerint:**
  - Oxidkerámiák (pl. Al_2O_3)
  - Vegyületkerámiák (pl. karbid, borid, nitrid)
  - Egyatomos kerámiák (pl. szén – gyémánt)
- **Gyártás szerint**
  - Olvasztás (üveggyártás)
  - Hidrát kötés (cement)
  - Nedves formázás (agyag árúk)
  - Porkohászat (műszaki kerámiák)

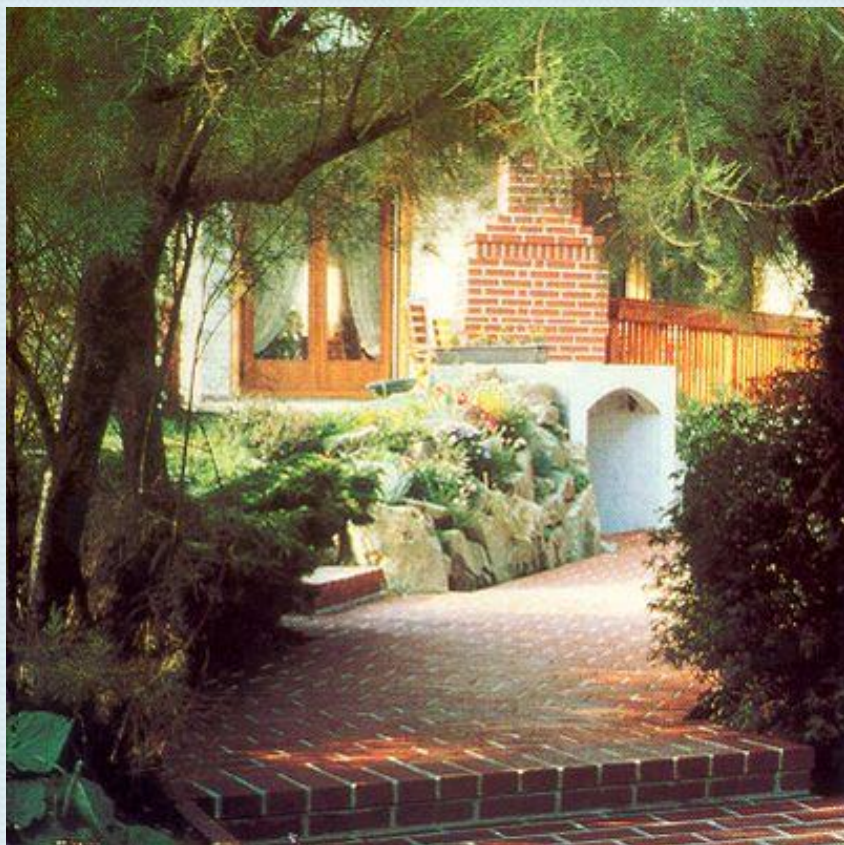
- **Szerkezet szerint:**
  - Amorf (pl. üveg)
  - Kristályos (pl. bórnitrid)
  - Vegyes
- **Eredet szerint:**
  - Természetes anyagok (pl. kő)
  - Mesterséges kerámiák (pl. szilíciumkarbid)

- **Tisztaság szerint:**
  - ***Hagyományos kerámia*** tömegáru (téglától a fajanszig)
    - Jellemző: mérsékelten érzékeny a szennyezésre
  - ***Finomkerámiák*** (porcelánok, szigetelők, speciális üvegek)
    - Jellemző: fokozott tisztasági igények

- **Tisztaság szerint:**

- **Műszaki kerámiák**

- pl. szerszámok, chip gyártás,

Előírás: igen nagy tisztaság

- nagy tisztaságban előállított elemekből, alkotókból gyártják
- mivel ridegek nagyon érzékenyek a belső hibákra

Nagyteljesítményű kerámiák

Alkalmazások	Vágó-, csiszoló-, kenőanyagok, motorok, turbinák, gépelemek, csapágyak	Elektródák, hőcserélők, kemencék	Hordozók, érzékelők, beavatkozók, mágnesek
Tulajdonságok	Szilárdság, merevség, kopásállóság, súrlódás	Hővezetés, hőszigetelés, kis hőtágulás	Villamos vezetés és szigetelés, félvezetés, mágnesesség, szupravezetés
Funkciók	Mechanikai	Termikus	Villamos+ mágneses

Alkalmazások	Vegyberendezések, katalizátorhordozók, fog és csontpótlások	Kábelek, fénycsövek, fénydiódák	Fűtőelemek, moderátorrudak, páncélzat
Tulajdonságok	Biokompatibilitás, korrózió, abszorpció, katalízis	Fénytörés, fényvezetés, fluoreszcencia	Sugárzás, hő és korrózióállóság
Funkciók	Vegybiológiai	Optikai	Atomtechnikai

Tulajdonság	A kerámia típusa	Alkalmazási terület	Biológiai	Al_2O_3 , hidroxiapatit	Implantátumok
Mechanikai	Al_2O_3 , BN, TiC, TiN	Vágószerszámok	Elektromos	Al_2O_3 , BeO, MgO	Szigetelő IC hordozók, tokok
	Al_2O_3 , ZnO_2	Kopásálló csapágyak, szárvezetők		$BaTiO_3$, $SrTiO_3$	Kerámiakondenzátorok
	Al_2O_3 , SiC, Si_3N_4	Turbinalapátok, robbanómotor alkatrészek		ZrO_2	Piezoelektronos vibrátorok, szűrők, oszcillátorok
Termikus	Al_2O_3 , ZrO_2	Infravörös sugárzók		$BaTiO_3$, $ZnO-Bi_2O_3$, SiC	Termisztorok, varisztorok, érzékelők, fűtőelemek
Kémiai	Fe_2O_3 , SnO_2 , ZnO	Gázérzékelők		CdS	Napelem
	$MgCr_2O_4$, TiO_2	Nedvességérzékelők		b - Al_2O_3 , ZnO_2	Szilárd elektrolitok
	Kordierit	Katalizátorhordozók		ZrO_2	Oxigénszenzorok, tüzelőanyag cellák
				Bi-Pb-Sr-Ca-Cu-O	Magas T_c szupravezetők
			Mágneses	Lágy ferritek	Hőérzékelők
				Kemény ferritek	Ferritmágnesek
			Optikai	Áttetsző Al_2O_3	Nagynyomású Na-gőz lámpák
				Áttetsző MgO	Fénycsővek, speciális lámpák
				Áttetsző $Y_2O_3-ThO_2$	Lézerablakok
				Szilikátüvegek	Fényvezetők, optoelektronikai eszközök
			Nukleáris	UO_2 , UO_2-ThO_2	Fűtőelemek
				B_4C , SiC	Beágyazó anyagok

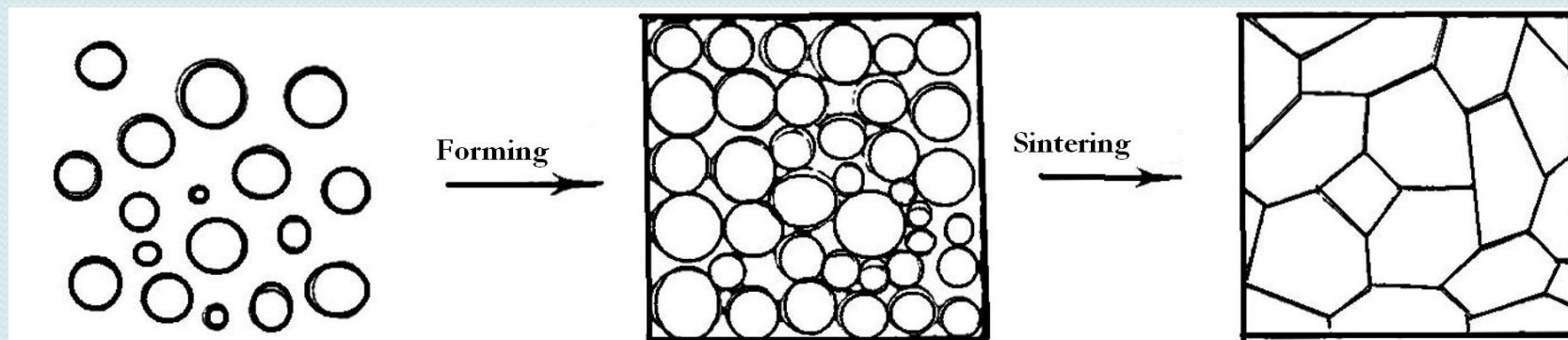
A kerámiák **képlékenyen nem alakíthatók.**
előállítás általában *porkeohászati* módszerekkel
(szinterelés).

Az *üvegek* feldolgozása - olvadék állapotban

A **porkohászati eljárásoknál** a terméket **olvasztás nélkül** állítják elő:

1. először finom port készítenek,
2. azt tömörítik (formázzák),
3. végül magas hőmérsékleten izzítják (szinterelik)

Előnyei:

- Lényegesen **alacsonyabb hőmérsékleten végezhető**, mint az olvasztás. A szinterelés hőmérséklete általában **alacsonyabb az olvadáspont kétharmadánál (K)**. Ez a tény a magasolvadáspontú kerámiáknál és fémeknél, pl. a volfrámnál előnyös.
- A porkohászati eljárások általában **készterméket eredményeznek**, nincs szükség további megmunkálásra. Ezért gazdaságosan használható közepes olvadáspontú fémek és ötvözetek, pl. vas esetében is.
- Lehetővé válik **különleges mikroszerkezetek** (pl. porózus anyagok és szemcsés kompozitok), valamint nem-egyensúlyi összetételű ötvözetek előállítása.

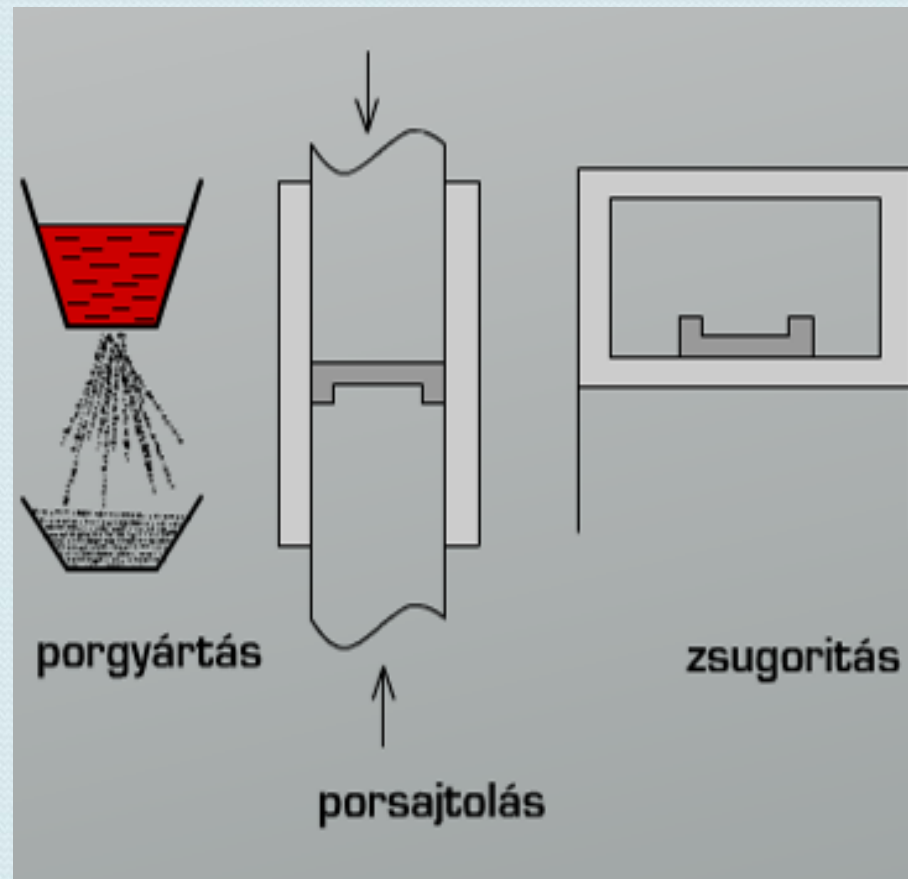

Hátrányai:

- A formázás általában **drága berendezéseket igényel**, ezért a gazdaságos gyártás csak **nagy sorozatoknál valósítható meg**.
- A **pork előállítása** és kezelése esetenként **költséges**.
- A termék *mérete korlátozott*: technikai okok miatt nem állíthatók elő olyan nagyméretű termékek, mint az olvasztásos technológiák esetében. Legújabbban különösen fontossá vált a nanométeres tartományba eső részecskék előállítása.

1. Fémporok gyártása
(színfémek, ötvözetek,
metalloidok)
2. Fémporok osztályozása,
keverése, adalékolása
3. Porsajtolás
4. Zsugorítás
5. Utókezelés

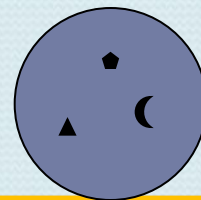

- **Mechanikus aprítás**
  - Örlés
  - Forgácsolás
- **Fémporlasztás**
- **Redukálás gázatmoszférában**
- **Karbonil eljárás**
- **Elektrolízis**

- **Gondosan ellenőrzött körülmények** között történik, a kívánt morfológia, átlagos részecskeméret és megoszlás, valamint összetétel elérése céljából.
- Jellegzetes mérettartomány: **0,1-30 μm** .
- A **nagy fajlagos felület** miatt jelentős az **elszennyeződés lehetősége**, szubmikronos poroknál a részecskék összetapadása (agglomeráció).
- A porgyártás módja szerint eltérő alakú és méretű porok keletkeznek
- Alakok: gömbszerű, elnyúlt, szabálytalan, porózus

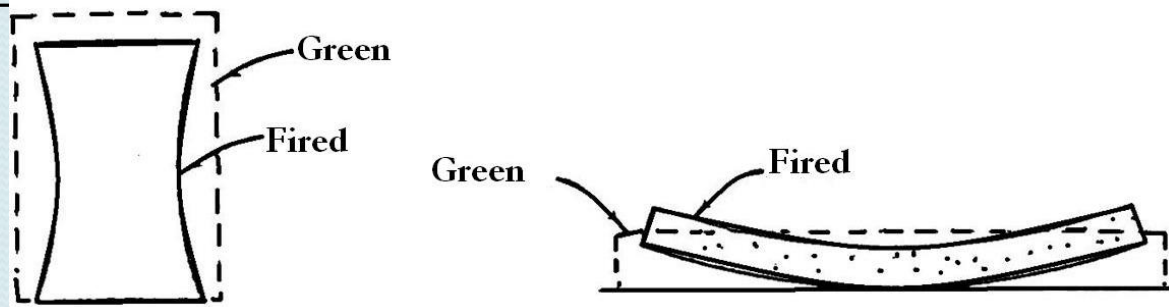
- **Osztályzás (alak és méret szerint)**
- **Keverés (különböző porokat is)**
- **Adalékolás (elsősorban kenőanyagok a kedvezőbb sajtolás miatt)**
- **Cél:**
  - A felhasználás igényeinek megfelelő összetétel
  - Kedvezőbb tulajdonságok a végterméknél

Formázás: a porok tömörítése kompakt, de kis szilárdságú terméké (a porozitás: 25-50 térf. %). Eredményül könnyen kezelhető, megmunkálható terméket kapunk (green compact vagy green body).

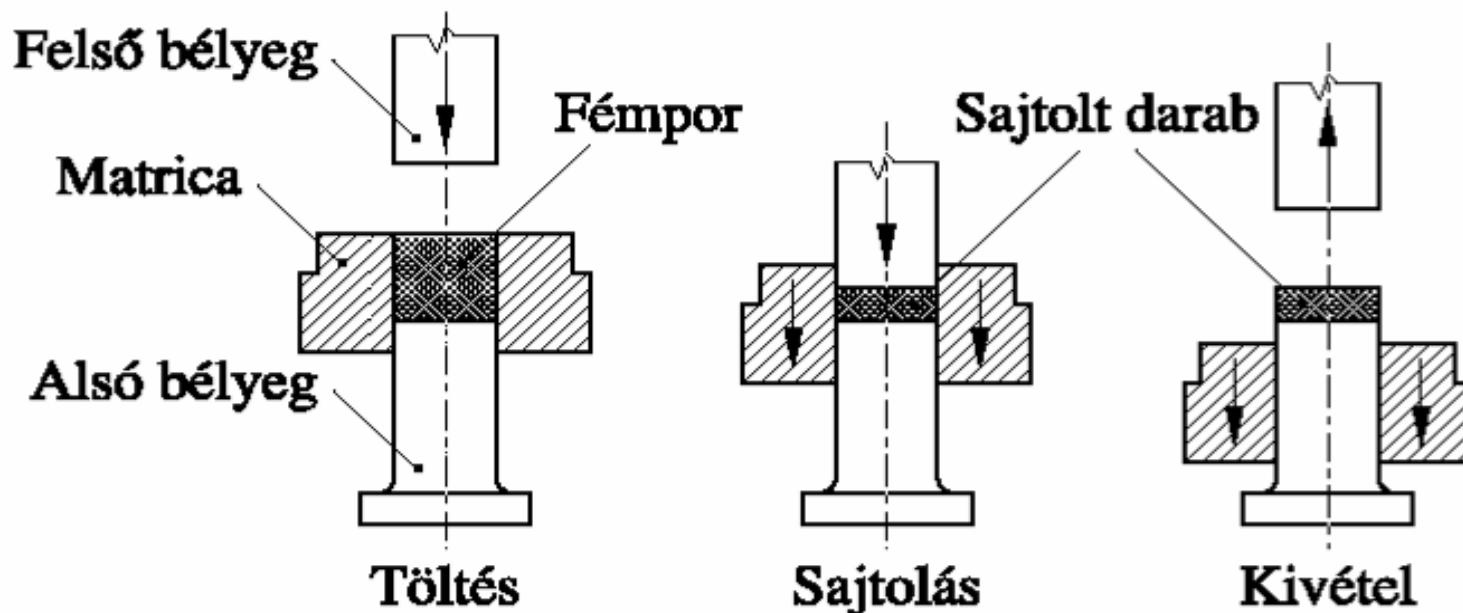
a/ **préselés (die pressing)**

A port szerves **kötőanyaggal** (gyakran polietilén glykollal) 30-40 térf.%-ban **összekeverik**, majd présszerszámban **préselik**. Jellegzetes nyomás: 20-150 MPa. A módszer egyszerű, jól automatizálható. Hátrány: az erőhatás egytengelyű, a por részecskék egymással és fallal történő súrlódása miatt a tömörödés nem egyenletes.

Égetés után alakváltozás következhet be.

- Kétirányú sajtolással a sűrűség eloszlás egyenletesebb, mint egyirányú sajtoláskor
- A keletkezett előgyártmány rideg, törékeny

b/ /hideg/ izosztatikus préselés (rubber mold pressing)

A port gumizacskóba töltik, majd folyadékban préselik (a nyomás tipikusan 100 MPa). Előnye: egyenletes tömörödés.

c/ extrudálás (extrusion molding)

Képlékeny masszát sajtolnak megfelelő nyíláson keresztül. Rudak, csövek, üreges idomok kialakítására használják.

d/ öntőpépes öntés (slip casting)

Vizes szuszpenziót készítenek, majd ezt porózus (gipsz) formába öntik. A forma beszívja a vizet, a szilárd rész kivehető. A porcelán gyártás ősi módszere.

e/ fröccsöntés (injection molding)

Képlékeny masszát készítenek szerves kötőanyag (gyakran parafin : viasz 1:1) segítségével (15-20 térf. %), majd ezt a szerszámba nyomják.

Bonyolult alakú termékek is készíthetők. Az eljárást eredetileg műanyagok megmunkálásra használták, ma már elterjedt a kerámiák esetében is.

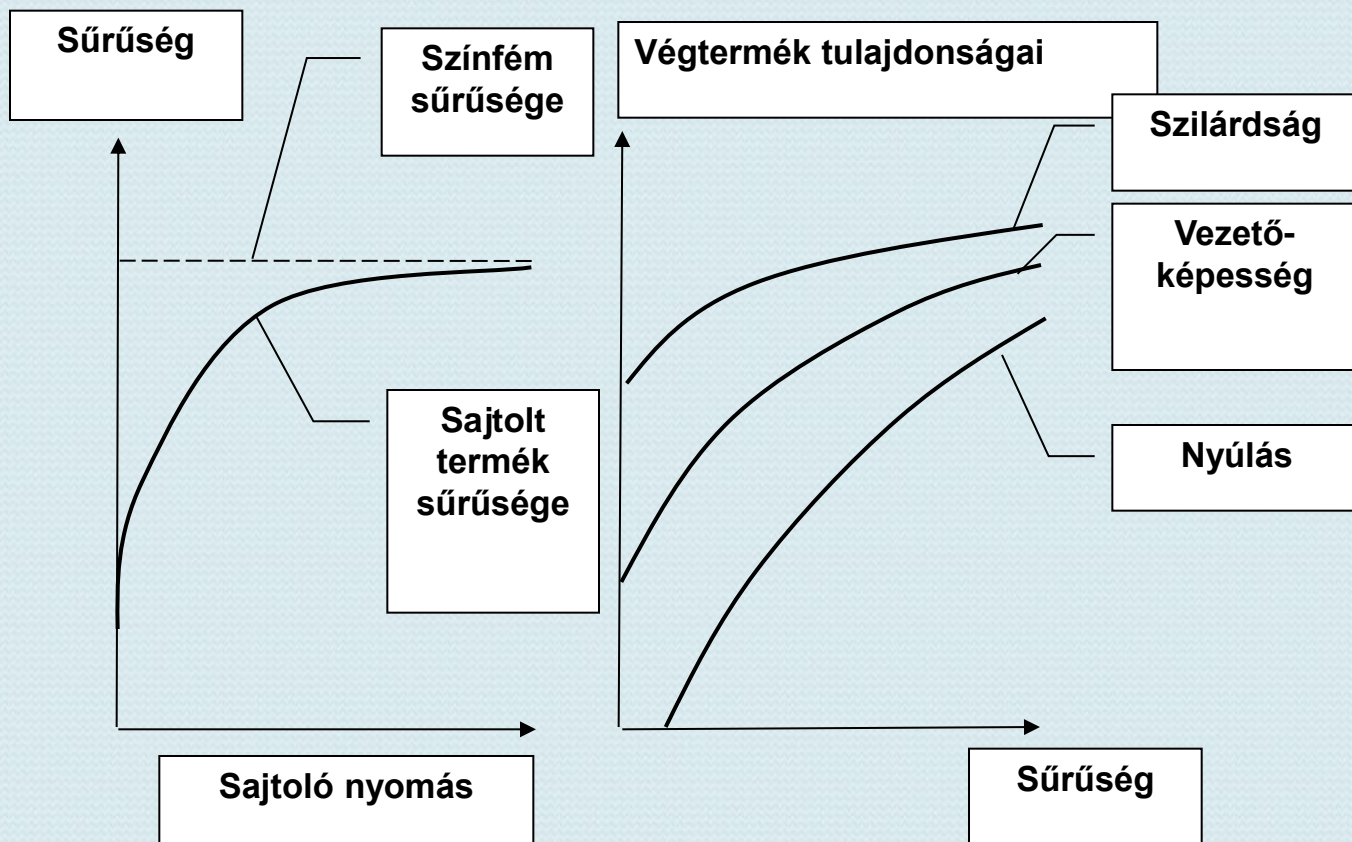
A formázás után a szerves kötőanyagot vagy a vizet szárítással eltávolítják. A végtermék minősége szempontjából a homogenitás biztosítása alapvetően fontos.

Por méret-sűrűség, nyomás-sűrűség függvények:

- a por **optimális méret szerinti eloszlása** növeli a sűrűséget (durva és finom por keveréke)
  - minél **nagyobb a sajtolási nyomás**, annál nagyobb a sűrűség
- > ez növeli a szilárdságot és a rugalmassági modulust

Az **előgyártmányok esztergálhatók, marhatók, fúrhatók**, bár a szerszámokat hamar elkoptatja.

Az így elkészült darabot kemencében **1600°C-on égetik ki (oxidkerámiák, pl. Al₂O₃)**. Ekkor történik a nagy átváltozás, mert a sok-sok kis lazán egymáshoz préselt szemcse egyetlen hatalmas kristállyá alakul, miközben **térfogata akár 20-%ot is csökken. Ettől a pillanattól kezdve már csak gyémánt szerszámokkal** lehet méretet változtatni. A porozitás mentessége miatt a műszaki kerámiák felülete tükörfényesre leppelhető, amire a dugattyúk és csúszógyűrűk esetében szükség is van. Termékek pl. dugattyúk, csúszógyűrűk, perselyek, hüvelyek, szelepgolyók, szelepek, kerámia szivattyúk, menetes gépelemek, fúvókák.

- Célja a por szemcsék egyesítése
- Magas hőmérsékleten, speciális atmoszférában, hosszabb ideig tartó folyamat
- Végeredmény: nő a szilárdság, sűrűség (csökken a porozitás), homogén szerkezet alakul ki.

- **Hőmérséklet:**
  - Egykomponensű por: $T=0,65...0,75 T_{olv}$
  - Többalkotós por: a fő alkotó olvadáspontja szerint számítva
- **Izzítás ideje: 0,5...8 óra**
- **Atmoszféra: vákuum, semleges vagy redukáló**
- **Folyamatok: diffúzió, anyagszerkezeti változások, pórusok összenövése**

• cserép, tégl	700-900 °C
• klinker tégl	1150-1250 °C
• csempe, ipari kőanyag	900-1300 °C
• porcelán	>1300 °C
• WC-Co	1350-1450 °C
• Al ₂ O ₃ , korund	1400-1900 °C
• Si ₃ N ₄	1700-1850 °C

a/ Hagyományos szinterelés (standard pressure sintering)

Izzítás magas hőmérsékleten, levegőn vagy védőgáz atmoszférában.

Időtartam: ált. órák.

Tipikus szinterelési hőmérsékletek: Al₂O₃ 1400 - 1650 C, ZrO₂ 1400 - 1700 C, Si₃N₄ 1800 C.

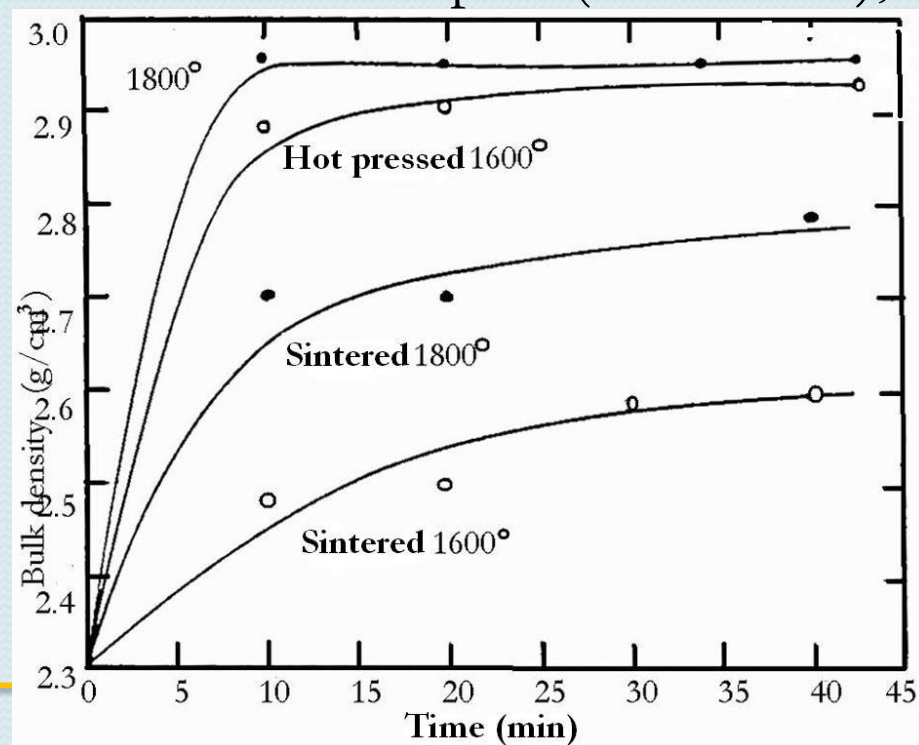

b/ Meleg préselés (hot pressing, HP)

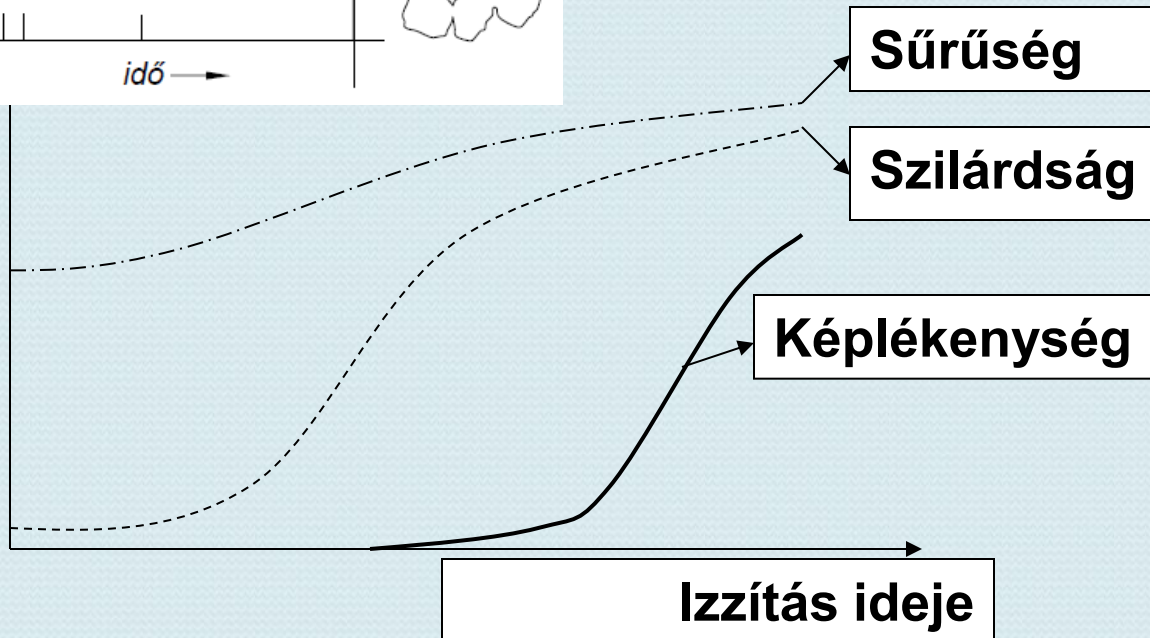
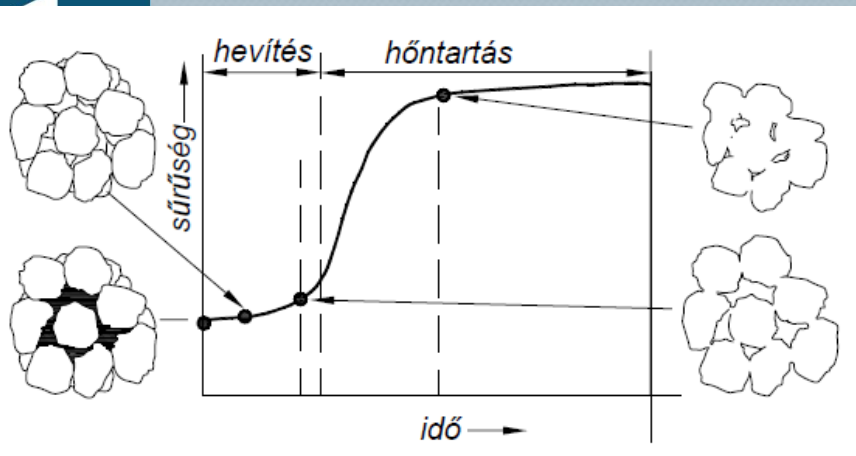
A porok szinterelése egyirányú (egy tengelyű) **nyomás alatt** történik.

Előnyei: a szinterelési hőmérséklet csökkenthető, kis porozitású és finom szemcseszerkezetű termék készíthető. Hátrány: különleges anyagú (hőálló) szerszám szükséges. A berendezés főbb részei: prés (30-50 MPa), présszerszám, fűtés.

A hagyományos és a melegprés összehasonlítása

A zsugorításkor végbemenő folyamatok

Sajtott darab	Hidak a részecs-kék között	A részecs-kék össze-nőnek	A pórusok eltűnnek
---------------	----------------------------	---------------------------	--------------------

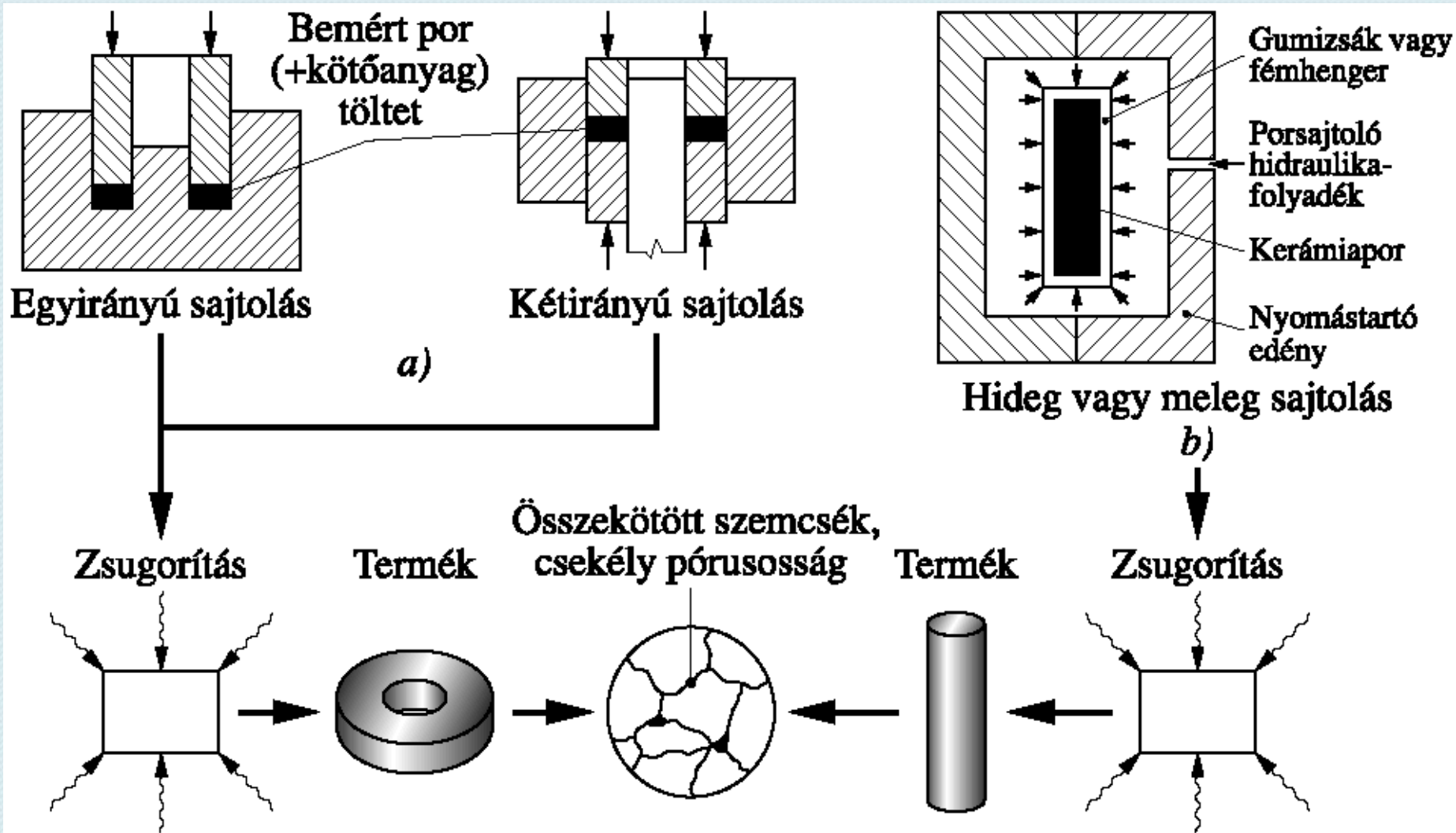

- **Kalibráló sajtolás: növeli a méretpontosságot**
- **Hidegfolyatás, zömítés: módosítja az alakot és növeli a szilárdságot**
- **Porózus alkatrészeknél impregnálás: tömörít, csapágyaknál kenőanyaggal töltik fel a pórusokat**
- **Esetenként forgácsolás**

Sajtolás és szinterelés

- **Karbon**
- **Szilícium**
- **Germánium**
- **Köbös bór-nitrid**

- **Gyémánt:**
  - Természetes: bányásszák
  - Mesterséges: 3000 C°-on, 7500 MPa nyomáson szénből kristályosítják
- **Köbös bór-nitrid (CBN)**
  - Csak mesterségesen állítható elő bór-nitrid ásványból
  - 1500 C° feletti hőmérsékleten, 8500 MPa nyomással képződik

- **Elektródák, tégelyanyagok**
- **Félvezetők**
- **Húzógyűrűk volfrám és egyéb nagy hőmérsékleten alakítható fémekhez (elsősorban mesterséges gyémántból)**
- **Forgácsoló szerszámok:**
  - A szerszám élére raknak fel vékony rétegben kis szemcséket
  - Nagy sebességű forgácsolás köbös bórnitriddel előnyösebb

Tulajdonságok:

- nagy keménység
- nagyon magas az olvadáspontjuk.
Keménységüket magas hőmérsékleten is megtartják.

Lehetnek: nitrídek, karbonitrídek, boridok. Ide sorolhatjuk a porkohászati úton előállított keményfémeket is .

Felhasználás:

- szerszámanyagokként pl.
Vágóélek
- Bevonatokat is készítenek
belőlük

- **titánnitrid** (felületi bevonat),
- **köbös bórnitrid** amely nagysebességű forgácsoló szerszámanyag mivel nem lép reakcióba a fémmel.
- **szilícium nitridek** Si_3N_4 a legnagyobb szilárdságú, viszonylag ütésálló, kopásálló, **hőszokkálló kerámia**. Ezen tulajdonságai miatt a járműiparban **hengerbélés, dugattyúcsap, turbófeltöltő kerék, előégető-ill. örvénykamra** anyaga lehet.

- **SIALON** (pl. $\text{Si}_3\text{Al}_3\text{O}_3\text{N}_5$) tulajdonságai a szilíciumnitridhez hasonlók (fémoxid (pl. Al_2O_3) adalék hozzáadása), de **alacsonyabb hőmérsékleten szinterelhető**. Többek között izzólámpák szálainak **húzására** alkalmas **szerszámok anyaga**, ill. forgácsoló szerszámok anyagaként.
- A **szilíciumkarbid** (SiC) különlegesen kemény, csiszolóanyag, de készítenek belőle szilitrudakat is.

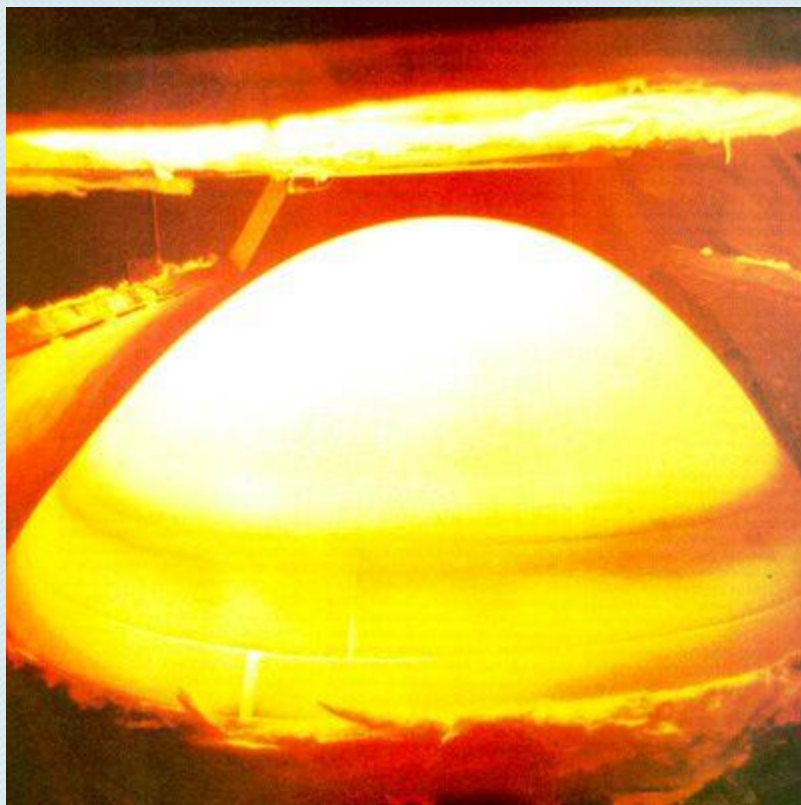
Alumínium nitrid: nagyfokú hővezető képesség, jó elektromos szigetelő

- elektrotechnikai ipari alkalmazás
- ideális anyagok a távközlési technológiában
- félvezetőknél hordozóként, nagy teljesítményű elektronikai alkatrészekhez, burkolatokhoz és hőtartályok anyagához használják.

- Az oxidkerámiák **alapanyaga** alumíniumoxid, cirkóniumoxid, titánoxid, magnéziumoxid és berilliumoxid.
- **Alkalmazási területük** a **tűzálló** anyagoktól a kémiai ill. mechanikai hatásnak kitett anyagok, szigetelő anyagok, vágószerszámok, csiszolóanyagok és orvosi implantátumok.

A szinterezett műszaki oxidkerámiák négy csoportba oszthatók:

- **Alumíniumoxid vagy műkorund (Al_2O_3).** Nagy keménységű forgácsolószerszámok anyaga, nagy hővezetőképességű és viszonylag olcsó

- **Cirkónia vagy cirkóniumoxid (ZrO_2).** Erős **koptatóhatásnak** kitett szelepekhez, fúvókákhoz, csapágyakhoz, szerszámokhoz használják. Termikusan stabil, hősokk álló.

- magnézium oxid MgO (2800 C°)
- Az Al_2O_3 -hoz 2050 C° és a ZrO_2 -hoz (2690 C°) képest még nagyobb olvadási hőmérsékletű),
- a MgO a ZrO_2 -hoz adagolva részleges stabilitást eredményez, azaz akadályozza a ZrO_2 termékek hőmérséklettől függő átalakulását és az ebből adódó térfogatváltozást.

A **fémoxid** (MeO) tartalmú mágnesezhető, szigetelő tulajdonságú, így kis örvényáram veszteségű *lágymágneses ferritek* ($\text{MeO} \cdot \text{Fe}_2\text{O}_3$, Me = Mn, Cr, Co, Ni, Cu, Mg, Zn, Cd) ill. *keménymágneses ferritek* ($\text{MeO} \cdot 6[\text{Fe}_2\text{O}_3]$, Me = Ba, Sr, Co).

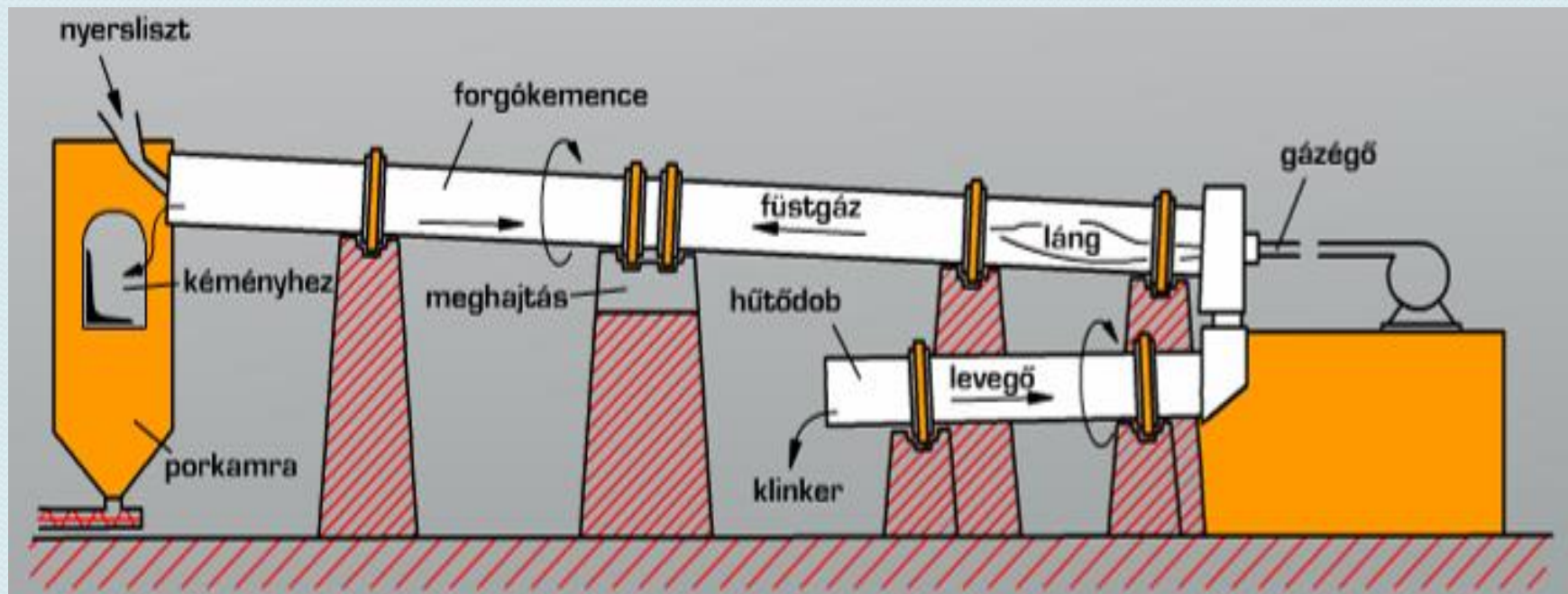

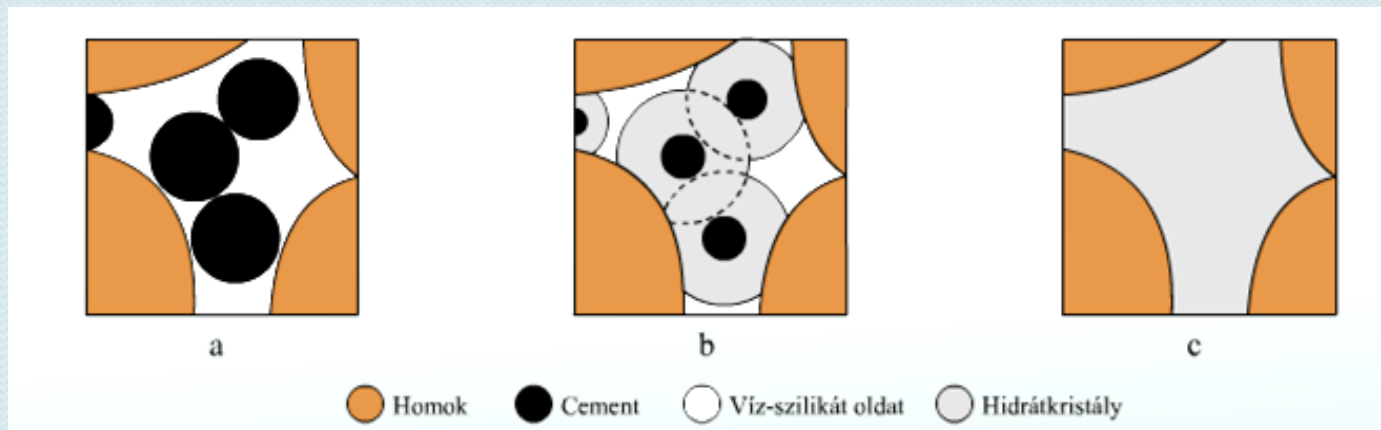
részben polikristályos anyagok, amelyeket amorf üvegmátrix hőkezelésével állítanak elő. A hőkezelés a nagyhőmérsékleten olvadó csiraképzőkkel (pl TiO_2 és ZrO_2) adalékolt anyag lehűtés utáni megeresztése. Ilyenkor az üvegmátrixba ágyazott kristályok képződnek, amelyek különleges optikai és elektromos tulajdonságokat, csekély hőtágulást ill. hőingadozás állóságot eredményeznek. A kristályos rész 50-95 % lehet

- Nyersanyag: mészkő és agyag
- Előkészítés: őrlés, keverés
- Kiégetés: 1300...1500 C°-on, forgó kemencében
- Aprítás $\Rightarrow$ ez a cement
- Felhasználás: a cement vízzel keverve megköt

- A cement és a homok (sóder) víz hatására stabil hidrát-kristállyá alakul át
- A folyamat szobahőmérsékleten megy végbe, végleges kikeményedés 28 nap után

Ahhoz, hogy a kerámiákat különleges szerkezeti anyagként lehessen felhasználni, szívósságuk növelésére volt szükség.

A **szívósság növelésének** legfontosabb módszerei:

a/ a **mikrorepedések számának csökkentése**. Ezt elsősorban finom (szubmikronos) por felhasználásával, adalékokkal, pórusmentes terméket eredményező formázási és égetési eljárásokkal érték el;

b/ a **mikrorepedések terjedésének megakadályozása**:

Fázisátalakulással (transformation toughening). Ebben az esetben a mikrorepedés olyan fázisátalakulást indít el, mely a repedés tovaterjedését gátolja (pl. ZrO_2 -dal szivósított Al_2O_3);

c / **Erősítőszálak vagy tűkristályok (whiskerek) beépítésével** (kerámia mátrixú kompozitok).

- A kerámiák rideg, kemény, hőálló és korrózióálló anyagok
- Természetes és mesterséges alapanyagokból állíthatók elő
- A mindennapi alkalmazásuk széleskörű (üveg, téglá, cserép, beton)
- A műszaki kerámiák a nagy terhelésnek kitett szerkezetekben használatosak (pl. jármű motorok)

**KÖSZÖNÖM A
FIGYELMET!**